

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 19 квітня 2019 року)

Суми
2019

ВЛАСЕНКО В. М.
канд. іст. наук, доцент

ДО БІОГРАФІЇ ОЛЕКСІЯ ЄЛАЧИЧА

Серед науковців, які після революційних подій 1917-1921 рр. в Україні та Росії опинилися в еміграції в Королівстві сербів, хорватів і словенців (КСХС, з 1929 р. – Югославія), було чимало уродженців України. Вони відзначилися на різних нивах громадського та науково-освітнього життя не тільки еміграції, але й країни перебування. До кола наукових інтересів декого з них належало й українознавство. Саме в цій галузі науки відзначився історик Олексій Єлачич (*Алексеј Јелачић*, 1892-1941). Незважаючи на його великий творчий здобуток (кілька монографій, підручники, численні статті, рецензії тощо), спеціальних робіт щодо біографії та наукової діяльності вченого бракує. В Україні є лише одна публікація про українські сторінки біографії О. Єлачича [1]. У працях українських дослідників [2] щодо розподілу культурних цінностей між Україною та Росією у 1917-1918 рр., а також російських [3, с. 132; 4, с. 88; 5, с. 27-28], сербських [6, с. 246; 7, с. 203, 206, 218; 8, с. 150] і хорватських [9, с. 143] авторів з історії Росії та еміграції з Росії й України в Югославії його прізвище згадується поряд з іншими науковцями-емігрантами. Саме тому автор ставить собі за мету окреслити коло наукових студій О. Єлачича з історії України та його участь у громадських заходах української еміграції.

Олексій Єлачич народився 6 січня 1892 р. в Києві у родині дворян з Казані, які мали земельні маєтності і в Україні (на Поділлі). У 1909 р. закінчив місцеву гімназію, 1914 р. –

історико-філософський факультет Петербурзького університету. Напередодні Першої світової війни перебував у науковому відрядженні в Італії та Німеччині. У період війни займався громадською й освітянською роботою, був співробітником одного з відділів Всеросійського земського союзу при VII армії, викладачем Проскурівського реального училища і місцевих учительських курсів, брав участь у роботі міської та земської управ у Проскурові. З осені 1917 р. викладав російську історію на Київських вищих жіночих курсах, наступного року захистив магістерську дисертацію в Університеті св. Володимира та став приват-доцентом цього закладу. Тоді ж долучився до українського державотворення. На початку 1918 р. очолив відділ національно-персональної автономії Народного міністерства великоруських справ, а з 30 квітня того ж року – комісію з ревізії та ліквідації Міністерства великоруських справ, у травні брав участь у роботі комісії щодо повернення з Росії культурних цінностей, згодом працював у новоствореному Кам'янець-Подільському ліцеї. А наприкінці 1920 р. виїхав з України до КСХС. Викладав історію в гімназіях в Македонії, Косово та Хорватії. У 1925 р. в Люблянському університеті захистив докторську дисертацію з історії селянського руху у Славонії та Хорватії в 1848-1849 р. З того часу і до 1941 р. був професором філософського факультету Белградського університету у м. Скоп'є [1, с. 36-38].

І хоча О. Єлачич не належав до громадських організацій української політичної еміграції в Югославії, але спорадично брав участь в її культурно-освітніх заходах. Так, 15 березня 1931 р. в Белграді на організованому Українським товариством *«Просвіта»* урочистому вечорі з нагоди 70-х роковин смерті Т. Шевченка виголосив доповідь *«Національні та загальнолюдські мотиви у творах Шевченка»* [10, с. 3]. В заході взяло участь близько 1 тис. осіб. Серед них – колишній голова Сербської королівської академії (1915-1921) Йован Жуйович

(*Jovan Žujović*, 1856-1936) та голова Сербського географічного товариства (1928-1930) генерал Стеван Бошкович (*Стеван Бошковић*, 1868-1957). Урочистості відкрив промовою популярний сербський драматург Бранислав Нушич (*Бранислав Нушић*, 1864-1938). Після виконання шевченківського «Заповіту» було виголошено три доповіді: професора, д-ра О. Єлачича, д-ра Ленарда та голови управи товариства «Просвіта» Івана Будза. Стислий виклад доповідей Б. Нушича й О. Єлачича було оприлюднено на сторінках белградської газети «Політика» [11, с. 5].

У міжвоєнний період О. Єлачич опублікував в югославській періодиці 64 статті, спогади та переклади [8, с. 150]. Частина з них стосувалася України й українців. О. Єлачич і викладач російської мови у Загребському університеті В. Розов були причетні до актуалізації «українського питання» на сторінках загребського журналу «*Nova Evropa*» [12, с. 105]. Серед публікацій вченого на цю тему – розлогий матеріал про українську еміграцію в Чехословаччині [13], боротьбу білогвардійців з більшовиками в Україні та на Північному Кавказі [14], Підкарпатську Русь [15], особисті спогади про революційні події 1917-1920 рр. в Україні [16], захоплення більшовиками Києва у 1919 р. [17], вирішення питання про статус національних меншин в Україні [18], а також переклади на сербську мову творів Олександра Шульгіна [19] та Дмитра Дорошенка [20]. Ці праці вченого з так званого «українського питання» слід розглядати крізь призму приналежності його до ліберальної російської політичної еміграції.

Зауважимо, що О. Єлачич був одним із редакторів багатотомного видання «*Руски архив*» (двомісячник політики, культури та господарства Росії), що виходив у 1928-1937 рр. в Белграді. Його перу належить 30 матеріалів [21, с. 28]. Частина рецензій на книги та літературних оглядів, підготовлених вченим, тією чи іншою мірою стосувалася й України, зокрема

про «Слово о полку Ігоревім», так звану «справу Бейліса», Д. Бантиш-Каменського [22, с. 39-40]. Вчений був також представником (агент) Російського закордонного архіву в Празі.

Отже, у творчому доробку уродженця Києва Олексій Слачича є праці, які прямо чи опосередковано стосуються українознавчої тематики, статті, літературні огляди й рецензії у науковій та громадсько-політичній періодиці.

1. Орел Ю. В. Олексій Кирилович Слачич: українські сторінки життя. *Магістеріум. Історичні студії*. К., 2015. Вип. 54. С. 35-38.

2. Українські культурні цінності в Росії: Перша спроба повернення, 1917-1918 / упоряд. С. Кот, О. Нестуля. К.: Соборна Україна, 1996. 300 с.

3. Бондарева Е. А. Сотрудничество пражского и белградского русских научных центров. *Т. Г. Масарик и «Русская акция» Чехословацкого правительства: К 150-летию со дня рождения Т. Г. Масарика*. По материалам междунар. науч. конф. / отв. ред. М. Г. Вандалковская. М.: Русский путь, 2005. 256 с.

4. Косик В. И. Что мне до вас, мостовые Белграда? Русская диаспора в Белграде. 1920-1950-е годы. Эссе. М.: Ин-т славяноведения РАН, 2007. 208 с.

5. Косик В. И. Русская эмиграция в Югославии. *В поисках лучшей доли. Российская эмиграция в странах Центральной и Юго-Восточной Европы (вторая половина XIX – первая половина XX в.)*. М.: Индик, 2009. С.10-50.

6. Сибинович М. Руска емиграција у српској култури XX века (О савременим истраживањима места руске емиграције у српској и југословенској култури). *Зборник Матице српске за славистику*. Нови Сад, 1997. Св. 53. С. 235-254.

7. Белоэмиграција у Југославији: 1918-1941. Т. 1 / Приредили Тома Миленковић, Момчило Павловић; Институт за савремену историју; 1. изд. Београд: Фото Футура, 2006. 506 с.

8. Арсеньев А. Жизнь русских эмигрантов в Сербии. *Новый журнал*. Нью-Йорк, 2010. Кн. 259. С. 111-164.

9. Ribkin-Puškadija T. Emigranti iz Rusije u kulturnom i znanstvenom životu Zagreba. Zagreb: Prosvjeta, 2006. 304 s.

10. Мир Т. Югославія. Українська маніфестація в Білгороді. *Незалежність*. Париж, 1931. Ч. 6. С. 3.

11. Прослава Тараса Шевченка. *Политика*. Београд, 1931. Бр. 8210 (16. марта). С. 5.
12. Paščenko J. Hrvatska ukrajinistika od 1939. do 1945. godine. *Fluminensija*: časopis za filološka istraživanja. Zagreb, 2013. Br. 1. S. 103-115.
13. Јелачић А. У месту, где се мирно гради украјинска култура и на пољу, где се гвожђем и крвљу изграђивала велика Немачка. *Време*. Београд, 1926. Бр. 1674 (18. августа). С. 6. Про цю роботу О. Єлачича та його перебування в Чехословаччині повідомляла українська преса. Див.: В. А. З югославської преси. *Тризуб*. Париж, 1926. Ч. 48. С. 23-24.
14. Јелачић А. Руски Доброволјци, і нјихова борба са болјшевицима на Југу Русије. *Nova Evropa*. Zagreb, 1925. Кн. XII. Br. 6. S. 171-180.
15. Јелачић А. Поткарпатска Русија. *Nova Evropa*. 1939. Кн. XXXII. Br. 4-5. S. 173-177.
16. Јелачић А. Большевичка Револуција на Украјини (Одломци личних успомена из године 1917-19). *Nova Evropa*. 1925. Кн. XII. Br. 5. S. 131-140.
17. Јелачић А. Большевици пред Кијевом, срптембра до децембра 1919. (Одломци из личних успомена). *Nova Evropa*. 1925. Кн. XII. Br. 14. S. 427-433.
18. Јелачић А. Како се решавало мањинско питање на Украјини (1917-1919) (Из личних успомена). *Nova Evropa*. 1939. Кн. XXXII. Br. 4-5. S. 150-154.
19. Шуљгин А. О политичком препороду украјинског народа. *Nova Evropa*. 1939. Кн. XXXII. Br. 4-5. S. 132-139.
20. Dorošenko D. Украјина і Русија. *Nova Evropa*. 1939. Кн. XXXII. Br. 4-5. S. 140-149.
21. Сабо Б. А. Јелачић (1892-1941) о руској критици и социјалној мисли на страницама часописа „Руски архив“ (1928-1937). *Stephanos*. 2018. № 3 (31). С. 27-36.
22. Грујић Д., Воковић Г. Руски архив: библиографија. Београд: Ин-т за књижевност и уметност, 2012. 121 с.